

Fra kaffekjeler til bispehatter

Olav Joa - formgiver ved Polaris og Figgjo

THERESE ESPELAND

Hva har en kopp fra Figgjo til felles med en kjel fra Polaris? Det opplagte svaret er kaffe, men et mer spennende svar er navnet Olav Joa. Denne artikkelen handler om det svaret. Vi har i tidligere årbøker presentert to av de som har preget Figgjo AS sine dekorer. Nå er det en formgiver og produktutviklingssjef som står i fokus. Han startet karrieren i Polaris i 1965, gikk senere over til Figgjo. Her er han fortsatt aktiv og kreativ, selv om han har passert pensjonsalderen.

Jærmuseet har store samlinger fra Figgjo AS, men vi har også både gjenstander, arkiv og foto fra Polaris. Det er derfor fint å presentere tema fra den historien også.

I 2016 fyller Figgjo AS 75 år. Bedriften har i årenes løp vist en særlig evne til omstilling og nytenkning som gjør den til Nordens eneste gjenværende større porseleksbedrift.¹ I fabrikklokalene på Figgjo har det siden 1941 pågått produksjon av keramikk og potterivarer, fajanse og senere vitroporselen. Fajanse- og flintservisene fra perioden 1950-1975 er kjent for mange, og er i dag ettertraktede samleobjekter. Historien og produktene fra de siste tiår har det ikke vært skrevet like mye om. Det er særlig en person fra nyere tid, som har vært bidragsytende både som formgiver og produktutviklingssjef, som vi ønsker å presentere i denne artikkelen. Olav Joa ble ansatt hos Figgjo AS i 1983 og er som pensjonist fremdeles innom for å bidra som designer og formgiver. Det siste oppdraget har vært arbeidet med utvikling av nye produkter til jubileums-lanseringen høsten 2016.

Olav startet sin karriere ved Polaris fabrikk i 1965. Han har nå lagt bak seg 51 år som designer og formgiver ved jærbedriftene, der han har et mangfold, variasjon og antall produktdesign å vise til som er svært imponerende. I denne artikkelen vil vi presentere et utvalg av disse.

Ikke så rent få husholdninger har en gryte fra Polaris eller en kopp fra Figgjo i skapene. Flere av de produktene som presenteres her kan nok mange kjenne igjen. Og kanskje er det nettopp Olav som har designet og utformet produktet du sitter med. Det som sikkert er ukjent for mange, er at Olav ikke bare har laget bruksgjenstander, men også brukskunst, gjenstander av mer kunstnerisk karakter.

OLAV JOA

Olav er født 19. mars i 1940, på Joa i Sola kommune. Han var nest yngst i en søskenflokk på fire. Huset de bodde i, lå i nærheten av Sola flyplass, der faren arbeidet som elektriker, og mor var hjemmевærende med barna. Under okkupasjonen måtte familien evakuere hjemmet sitt. De flyttet til Grannes, hvor de bodde fram til frigjøringen i 1945. Da de kom tilbake til Joa, var det mye som måtte ryddes og settes i stand, for tyskerne hadde brukt huset som offisersbolig.

Olav minnes en fin barndom og oppvekst på Joa i årene etter krigen. Etter folkeskolen, gikk han på framhaldsskolen på Sola. Han likte godt å tegne og lage ting, noe som førte videre til yrkesskolen på Sand, hvor han lærte rose-maling en vinter. Senere var han på folkehøgskole på Voss. Interessen for forming gjorde at han søkte seg til keramikklinjens ved kunsthåndverksskolen i Bergen. Der gikk han i tre år fra 1959 til 1961.

Etter studietiden i Bergen, var han på Graveren et års tid, der han var ansatt ved dekoravdelingen. I 1964 arbeidet han et år som formingslærer ved framhaldsskolen på Sola. Året etter søkte Polaris fabrikk etter en designer til sin produktutviklingsavdeling på Hana. Olav syntes industridesign var spennende og var ikke sen om å sende inn en søknad. Polaris Fabrikker AS var i en ekspansiv periode, med mange ansatte og stor produksjon. Det var en interessant og ettertraktet arbeidsplass, og mange hadde søkt på stillingen som designer. Olav fikk tilbudet, og det var en glad ung mann som takket ja i 1965.

POLARIS FABRIKKER

Fabrikkbygningen på Hana.

Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

Fabrikklokalene på Orstad i Klepp.

Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

Polaris ble etablert i 1936 etter et initiativ av Sven Svendsen Jerkås, alias Sven Olsen, som hadde utviklet metoder for å fremstille fortinnede og galvaniserte bøtter. Audun Schanche Olsen hadde kapital og viste tidlig interesse for Jerkås sitt arbeid og forretningsidé. Sammen med Anton Eide og Ingvald Aase, realiserte han idéen, og produksjonen ble startet opp i fabrikklokaler på Hana.²

De første 15 årene var det hovedsakelig galvaniserte bøtter av bløtt stål som ble produsert. Basert på Jerkås arbeid og eksperimentering med å lage gryter av rustfritt stål på 1930-tallet, ble tanken på å produsere kasseroller tidlig etablert. Men det var først i begynnelsen av 1950-årene at det lykkes industribedriften å fremstille gode kasseroller i rustfritt stål med kobberbunn, en patent utviklet av Svein Eide. I 1960 ble all bølgeproduksjon avsluttet, og det ble satset fullt

på kjøkkenutstyr. Selskapet opplevde god vekst i årene etter som følge av kokekarenes popularitet.³

Bedriften bygde nytt verksted og fabrikklokaler på Orstad i Klepp i perioden 1960-66, og i 1973 ble produksjonsarealet utvidet ytterligere.

Foruten kjøkkenartikler og kokekar, bestod sortimentet i rustfritt stål av produkter som hylle- og butikkssystemer, kjøkkenvasker, benkebeslag, båt-artikler og underleveranser til industrien.

I 1967 hadde bedriften vel 300 ansatte, og en omsetning på 29 millioner kroner. Salget i Norge og eksport til en rekke land vitnet om god kvalitet på produktene. Forutenom Skandinavia, var England, New Zealand og USA viktige markeder. Eksportandelen i 1970 var på 40 % av produksjonen.⁴ De mest populære eksportartiklene var kokekarene og kjøkkenartiklene.

Tegnebrettene stod på rekke og rad og ble flittig brukt av Polaris sine tekniske tegnere.

Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

FRA LEIRE TIL STÅL

Olav var en av fire som arbeidet ved den nyetablerte produktutviklingsavdelingen på Hana, ledet av Morris Reme. Som nyutdannet fra kunsthåndverksskolen i Bergen med erfaring fra keramikk, fikk Olav en bratt læringskurve, det var ingen skole i Norge på den tiden som utdannet industridesignere. Han tilegnet seg kunnskap gjennom erfaring og samtaler med fabrikkens fagfolk.

Tegnebrettene stod på rekke og rad og ble flittig brukt. Produktets utforming startet som en idé eller skisse, og ble videre bearbeidet til teknisk tegning.

Avdelingen hadde eget verksted, der modeller i tre ble utformet og utprøvd. Det var et tett samarbeid mellom de som tegnet og de som modellerte. Olav deltok også selv i denne prosessen, og formga produkter i tre. På avdelingen arbeidet de mye som et team, selv om

den enkelte hadde sitt spesialfelt. Avdelingen arbeidet tett sammen med både salg og konstruksjonsavdeling.

Olav forteller i et intervju med Jærmuseet, at å arbeide med stål var noe helt annet enn leire. Rustfritt stål krevde mye poleringsarbeid for å få fram et skinnende og blankt produkt. Det var en kostbar og ressurskrevende prosess å sette i gang produksjonen av et nytt industriprodukt. Nytt spesialverktøy og dyre maskiner måtte til. Hele bedriften tok del i beslutninger om hvilke produkter som skulle bli produsert. Det kunne gjerne gå 1-1,5 år fra du hadde tegnet og konstruert en modell til du kunne holde det fysiske produktet i handa.⁵

Olav arbeidet mest med kjøkkenutstyr, vasker og båtprodukter de første årene. Han både tegnet, og var på modellverkstedet. Som formgiver var han opptatt av at design i et bestemt materiale skulle ta hensyn til produktets funksjon, det estetiske og til fabrikkens tekniske muligheter. Hovedartiklene innen kjøkkenutstyr var kasseroller, kaffekjeler og stekepanner.

KAFFEKJELENE

Polaris har lang tradisjon med produksjon av kaffekjeler. Den første, omtalt som kjelekannen, var i produksjon allerede i slutten av 1950-tallet. I 1966 var det høytidelig stemning på fabrikkens. Kjelekanne nr. en million var blitt produsert, noe som ble feiret med besøk fra ordføreren og rådmann fra Sandnes kommune. I Polarispostens første utgave det året, beskrives kaffekannefesten avslutningsvis: «..Og millionkannen fikk sitt, den stod skinnende på et fløyelsteppes i enden av salen, og var midtpunkt for manges interesse..»

Produktutviklingsavdelingen på Hana i 1967 bestod av f.v. Trygve Slettebø, Kjell Mydland, Olav Joa og Øyulv Aadnøy.

Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

Olav fikk mulighet til å videreutvikle modellen, med ny form og nytt håndtak. Denne ble lansert høsten 1967 for det norske markedet, og klarert for eksport året etter. Nyheten ble omtalt som kaffekjel, hadde kobberbunn og rommet 1,5 l. Den var en mindre utgave av kjelekannen med sine 2 l. Kaffekjelen hadde en form som minnet litt

om den gode gamle «kaffelars» og ble raskt populær. Det ble produsert 1000 kaffekjeler i uken året 1967, noe som vitnet om stor etterspørsel allerede den gang.

Den originale, den første modellen Olav tegnet hadde et håndtak av varmebestandig bakelitt. Dette bød på utfordringer i produksjonen, og var derfor

Kaffekjelen til venstre er den originale Olav Joa tegnet i 1966-67. Kjelen til høyre er av nyere dato, med rundere håndtak og større knott. Kaffekjelen var en viktig salg- og eksportartikkel for Polaris i årene 1966-2000.

Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

Målfrid Edland stempler og kontrollerer kjelekannen.

Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

kostbart å produsere. Etter hvert utviklet avdelingen et nytt, rundere håndtak, som hadde en utforming som løste produksjonsproblematikken.⁶

Kaffekjelen var for øvrig også det siste som ble produsert i fabrikkhallen på Orstad før låsen var satt på døra og all produksjon opphørte i 2001.⁷

Olav har tegnet flere av modellene som var i produksjon hos Polaris. Gryter og kokekar i serien «de Luxe», med dampkant ble veldig populær. I 1972 ble kasserollene lansert med utvendig emalje, og en helt ny og bedre bunn som bestod av tykk aluminium med rustfritt stål på begge sider. Salgsavdelingen i Polaris reiste mye og deltok aktivt med stand på flere messer, både nasjonalt og internasjonalt. Serien «de Luxe» vant gullmedalje i Brno i Tjekkosllovakia i april 1973. Polaris kasseroller mottok også gullmedalje for bruksegenskaper, design og utførelse i Leipzig i Tyskland i 1975.

«Brasserie» var en serie støpejernsgryter og stekepanner med trehåndtak. Grytene ble støpt i Tyskland, og impregnert på Orstad. Seriene «Constella», «Røros» og «All Steel» har også signaturen til Olav. Den første gryta i All steel-serien kom på midten av 1970-tallet. Serien vokste i takt med populariteten, og var en bestselger hos Polaris.⁸ «Brasserie» og «All-Steel» produseres fremdeles hos Fiskars i Finland.

POLARISPLATEN (SLUTTEN AV 1970-TALLET)

På 1970-tallet var det populært med fondue, inspirert av det franske kjøkken. Polaris laget et del varianter av fonduegryter på den tiden og etterspørselen var særlig stor fra Sveits. Bedriften kom opp med idéen om

Emaljert gryte fra serien de Luxe. I 1972 ble kasserollene lansert med emalje utvendig og en helt ny og bedre bunntype. Bunnen er fremstilt etter en patentert metode utviklet ved bedriften. Serien vant gullmedalje i Brno, Tsjekkoslovakia, i april 1973. Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

Gryteserien All Steel. Populær serie som fremdeles er i produksjon. Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

å lage en elektrisk plate som kunne stå på bordet og holde gryten varm. Da trengte man ikke beholderen for stearinlys. Med trinnløs termostat og max temperatur

på 240 °C, var den egnet til både varme og kokeplate. I følge nyhetsbrosjyren fra Polaris kunne den brukes som en ekstra kokeplate hjemme, på hybelen, eller på kontoret til å koke kaffe på. Mulighetene var mange.⁹ Olav designet produktet som ble markedsført under navnet «Polarisplaten». Varmeplaten var en videreutvikling av bunnen som ble brukt til grytene hvor de la elementet under. Denne platen var unik for Polaris, og ble patentert i 1973. Platen er utført i 18/8 stål og teak. Treet gjorde at platen fikk et lunere og mer dekorativt preg, som skulle passe inn i interiøret.

Illustrasjon og tekst fra brosjyre: «Hybellivet gir som regel dårlige kokemuligheter. Med Polarisplaten kan du koke deg en kopp kaffe eller speile deg et egg når det passer- og hybelen ser ikke ut som et kjøkken om platen ikke er i bruk.» Brosjyre fra arkivet etter Polaris A/S, Jærmuseet.

POLARIS VASKER OG SERVANTER

Polaris produserte benkebeslag med oppvaskkum og

Nedfellbar rund vask tegnet av Olav Joa.
Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

utslagsvask i rustfritt stål før Olav begynte.¹⁰ Men da bedriften startet produksjon av Polaris-kjøkken på Birkeland i 1965,¹¹ kom det opp et ønske om en noe mer moderne kjøkkenvask. Olav tegnet både enkle og doble nedfellingsvasker i mange varianter. Bedriften var en betydelig produsent av rustfrie benkebeslag og kjøkkenvasker utover hele 1970-tallet og opp til senere tid.

Olav tegnet også en serie emaljerte badromservanter for Polaris. Disse ble laget hos Erlands Maskin på Bryne.¹² I tillegg til tradisjonell hvitfarget emalje, kom servantene i tidsriktige farger som mosegrønn, gul, gyllengul, og brun.

BÅTPRODUKTER

Etter at produksjonen av kjøkkenutstyr gradvis ble flyttet over til Orstad, ble det plass til et støperi i lokalene på Hana. Her fikk de tatt i bruk avkapp fra produk-

Polaris var tidlig i gang med produksjon av benkebeslag og utslagsvasker i rustfritt stål. Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

sjonen, og smeltet det om slik at det kunne benyttes til nye produkter.

Fra avkapp i produksjonen ble det det støpt pumpeleder, ventiler og koblingsbokser som underleveranser til industrien. Etterspørsel etter båtprodukter i stål, førte til en serie som Olav utarbeidet for Polaris i slutten av 1960-tallet. Disse produktene ble støpt på Hana, og polert på Orstad. Produktene var svært funksjonsbestemte. En måtte ta mye hensyn til polering. Selv om materialet var syrefritt, så måtte man polere

Brosjyre i maritim stil for båtutstyr i syrefast, sjøvannsbestandig rustfritt stål. Brosjyre fra arkivet etter Polaris A/S, Jærmuseet.

for å skape en glatt overflate slik at ikke oksidering skulle få grobunn. Salget ble ikke særlig godt, og sortimentet ble etter hvert faset ut.

FRA FUNKSJON TIL ESTETIKK; «STEEL ART»

I 1972 laget Polaris en serie som skapte blest i media. Produktene fikk navnet «Steel art». Olav fikk fritt tegne en serie bestående av interiørartikler og pyntegjenstander som ble støpt i 18/8 edelstål.

Brukskunst i rustfritt stål var helt nytt. Stavanger Aftenblad skrev i 1972; «Ingen annen bedrift i verden hadde utnyttet rustfritt stål på denne måten før.» Direktør Audun Schanche Olsen forteller til avisen at bedriften hadde god tro på Olav fordi han hadde en slik overmåte fin eksamen fra Bergen Kunsthåndverkskole, og hadde vist sin dyktighet etterpå. Han sa også at

«Uten en designer med kunstneriske evner, ville hele prosjektet vært umulig.»¹³

Idéen fikk sitt utspring på tegnebrettet. Olav laget først modeller i tre med huggjern og kniv og deretter støpeformer. Ovn som ble brukt var liten i industri-målestokk, og rommet 25 kg metall. Støpingen kan anses som et håndverk i seg selv, så noen masseproduksjon var det ikke.

Formspråket er abstrakt, og materialet er massivt med estetiske kvaliteter. Olav har utnyttet stålets egenskaper, hvor form og relieffdekor spiller mellom de mørke oksiderte lavtliggende flatene og høyereliggende blankpolerte flater.

«Steel-art» - kolleksjonen bestod av vaser, lysestaker, boller og fat med enkle geometriske former. Veggur ble også laget. Produktene var i salg hos gullsmeder, og omtrent halvparten ble eksportert. I nyere tid har serien skapt interesse særlig over landegrensene. På internasjonale auksjonshus kan man finne artiklene til langt høyere priser enn hva de ble solgt for hos gullsmedene på 1970-tallet. Brukskunstgjenstandene blir på auksjonshus og blant samlere omtalt som «Norwegian Brutalism.» Dette er en stilretning med utspring fra modernistisk arkitektur fra 1950-tallet og fram til 1970-tallet, der materialets råhet, ekthet og tyngde blir vektlagt. En voksende interesse ser ut til å bre seg her til lands også. Det hender Olav får en og annen telefon fra samlere og andre som har spørsmål knyttet til gjenstandene.¹⁴

Olav likte godt arbeidet med serien «Steel-art». Her fikk han mulighet til å jobbe tettere og mer direkte med modellen. Prosessen fra idé, via modell til pro-

1

Steel- art

Design *OLAV JOA*

Serien er i rustfritt stål 18-8 og håndbearbeidet. Designerens utnyttelse av metalllets egenart har gitt serien et eksklusivt særpreg. Utsøkte brukskunstgjenstander du kan ha glede av hver dag i årevis.

1. Utsnitt av brosjyre for Steel-art-produkter fra Polaris. Brosjyre fra arkivet etter Polaris A/S, Jærmuseet.

2. Støpt fat med geometrisk dekor. Diameter 24 cm, vekt 2 kg. Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

3. Olav Joa sin signatur pryder brukskunsten. Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

4. Veggur i rustfritt stål med visere av messing og kobber. Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

2

3

4

Aksjonærene og familien Schanche Olsen solgte i 1975 bedriften til Årdal Sunndal Verk som eide konkurrenten Høyang i Moss. De to selskapene ble slått sammen i 1977 til Høyang-Polaris. Norsk Hydro kom inn som eiere i 1986, og til slutt ble virksomheten solgt til det finske konsernet Hackman. Fabrikken på Orstad ble lagt ned i 2000, da det ble valgt at produksjonen skulle bli konsentrert til Høyang-Polaris i Moss.

dukt bestod av langt færre ledd, enn man hadde i den øvrige produksjonen.

I kjølvannet av «Steel-art», fulgte arbeid med kunstneriske veggdekorasjoner og lampetter. Olav laget tegninger i sanden mens stålet rant. Produktet ble til på stedet. Resultatet ble et helt unikt produkt som passet til utsmykning. Noen større veggdekorasjoner som det også var lampetter i, bestod av grytebunner og støpte geometriske former av edelstål. En hang i trappeoppgangen til kontorene på Orstad, og en ble levert til Klepp Rådhus, mener Olav å huske.¹⁵ Det er ukjent hvor disse har havnet i dag.

FRA STÅL TIL KERAMIKK

Olav sluttet sitt arbeide på Polaris i 1983. Bedriften var

Hvem skulle tro at grytebunner kunne være dekorative? Olav Joa har laget denne unike veggutsmykningen som hang i fabrikklokalene på Orstad.

Foto: Fotosamling Polaris A/S, Jærmuseet.

blitt en del av Høyang-Polaris med hovedkontor i Moss. Olav minnes uroligheter i de tidene, og påvirkningskraften følte ikke like stor hos den enkelte. Figgjo var mer interessant på den måten, man hadde mulighet til å påvirke sin egen arbeidsdag. Joa kjente til flere som arbeidet på Figgjo. Både Turi Gramstad Oliver og Rolf Frøyland kjente han godt. Rolf ble han kjent med gjennom Stavanger brukskunstforening, hvor han selv var medlem. Turi hadde han studert sammen med på kunsthåndverkskolen i Bergen. Det var designer Rolf og John Rønneberg, direktøren på Figgjo, som lurte på om Olav ville begynne hos dem.

Med bakgrunn og utdanning innen keramikk, var det å arbeide med den type materiale igjen svært fristende, og Olav takket ja til å begynne på Figgjo i 1983.

Også her var det mye å sette seg inn i. De første to årene arbeidet han sammen med Jørg Løve Nielsen på modellverkstedet, med utforming av nye modeller som skulle i produksjon. Det var et rent håndverkmessig arbeid, som Olav likte godt.

Olav tiltrådte som produktutviklingssjef etter Kåre Berven Fjeldsaa i 1985. Det var et interessant arbeide hvor en deltok direkte i utvelgelsesprosessen. Olav hadde en stor fordel ved at han hadde innsikt i de ulike prosessene, fra idè og skisse til utforming på modellverksted og videre til ovnene der brenningen og glasseringen foregikk. Han fikk god kjennskap til organisa-

sjonen de to årene han arbeidet på modellverkstedet.

På den tiden da Olav begynte på Figgjo, var det stor konkurranse på privatmarkedet, særlig fra Tyskland og England som produserte rimelige serviser i stort monn. Styret og ledelsen i Figgjo AS besluttet i 1986-87 at de skulle konsentrere seg om storhusholdningsmarkedet. I årene som fulgte ble det arbeidet mye med produktutvikling og fornying av sortimentet.

Rundt 1990 prøvde bedriften igjen å komme tilbake på det private markedet, med egne modeller og dekorasjoner spesielt tilpasset den private husholdning. Men i 1995-96 ble det på nytt besluttet å utvikle produkter rettet mot

Administrasjonsbygget til Figgjo AS.
Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

Figgjo Kraftselskap AS ble stiftet av Harald Lima og Sigurd Figved i 1941. Det ble startet produksjon av keramikk basert på lokal leire og energi fra eget kraftverk. I 1949 endret virksomheten navn til Figgjo Fajanse AS. De produserte husholdningsserviser av flintgods til privatmarkedet, og det ble satt i gang en parallell produksjon

av vitroporselen tidlig på 1960-tallet. Vitroporselenet var velegnet til storhusholdning, og Figgjo Fajanse kunne levere serviser til det private hjem og til storkjøkken. I 1968 fusjonerte Figgjo Fajanse og Stavangerflint AS. Sentrale designere bidro til nye servisemodeller og dekorasjoner, blant annet Ragnar Grimsrud, Jørg Løve Nielsen, Turi Gramstad Oliver og Rolf Frøyland som alle arbeidet for Figgjo Fajanse, samt Kåre Berven Fjeldsaa, Thorbjørn Feyling, Eystein Sandnes og Inger Waage fra Stavangerflint.

Avdelingen i Stavanger ble lagt ned i 1979, da all produksjon ble flyttet til lokalene på Figgjo, og virksomheten endret navn til Figgjo AS.

Kåre Berven Fjeldsaa overtok stillingen som kunstnerisk leder og produktutviklingssjef i 1973 etter Ragnar Grimsruds fratredelse ved oppnådd aldersgrense.

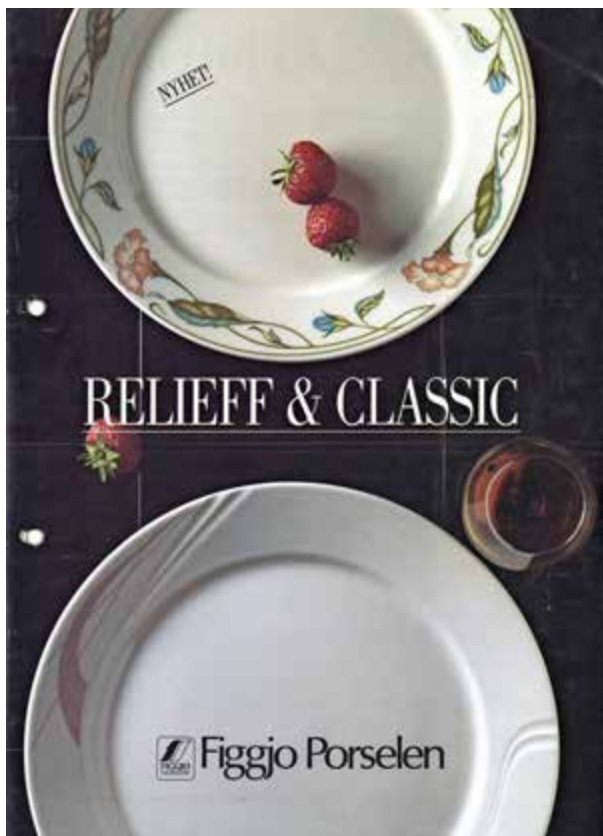
Olav Joa designet og ga form til de enkeltmodeller et servise bestod av. Servisene ble produsert både med og uten dekor. Dekoren var det egne designere som stod for. Fra venstre: Produktutviklingssjef Olav Joa med designerne Julie Skibeli og Gunn Lisbet Gaarden. Foto: Fotosamling Figgjo AS, Jærmuseet.

dette markedet, og heller ha fullt fokus på produksjonen mot storhusholdning og det profesjonelle markedet.

Olav mener at Figgjo var for små til å satse på det private markedet, og at fornuftig ressursbruk var å

satse på det profesjonelle markedet.¹⁶

I 2004 ga Olav fra seg ansvaret som produktutviklingssjef, og Constance Gaard Kristiansen tok over hans stilling. Han fikk da frigitt mer tid til å konsen-

Servisene Relieff og Classic ble lansert i 1987 med denne brosjyren. Brosjyre fra arkivet til Figgjo AS, Jærmuseet.

trere seg om design og form, noe som førte til flere nye produkter med hans signatur i årene som fulgte.

SERVISENE

Figgjo AS hadde siden 1962 produsert serviser til stor-kjøkkenen, men hadde behov for å fornye og utvide sor-

Serviset Plaza ble lansert i 1988.
Foto: Fotosamling Figgjo AS, Jærmuseet.

timentet for å imøtekomme det voksende markedet. Olav Joa designet «Relieff»-serien som ble lansert i 1987. Det var et sterkt kort når Figgjo skulle satse for fullt på å nå ut til storhusholdningsmarkedet.

«Relieff» ble en suksess, både med og uten dekor. Serviset hadde selve dekoren i godset, som et streif med pensel i relieff. Dette er et karakteristisk og gjenkjennbart produkt som fremdeles produseres på Figgjo.

Olav var også med å videreutvikle serien «Klassik» som var designet av Jørg Løve Nielsen. Serviset fikk nye kopper, og tallerkenen ble gitt en lettere form.

I 1989 ble serviset «Plaza» lansert. Serviset ble laget for hotell Plaza i Oslo. Olav husker at dette i sin tid var en stor bestilling. De var stolte da, minnes han.¹⁷

Et annet servise eller serie Olav designet var «Europ» som ble lansert første gang i 1997, og som ble svært godt mottatt. Det var et servise som var utviklet og rettet mot kokkebransjen, i samarbeid med Gast-

ronomisk institutt. Kokkene ville gjerne ha et stilrent og enkelt servise som ikke skulle ta oppmerksomhet fra retten som ble servert. Serien var et resultat av en styrket produktutviklings- og salgsavdeling ved Figgjo. Navnet viste at Figgjo tenkte lenger enn bare Skandinavia. Serviset «Europa» kan nærmest sees som en markør for Figgjo. Det var da en begynte å bryte opp servise-tanken. Med et stilrent og enkelt servise av minimalistisk karakter, kunne man kombinere andre former for å bryte med den runde tallerkenen. Med dette serviset brukte de «Baat» som Joa designet i 1998. Båtformen skapte en spennende kontrast til den mer tradisjonelle tallerken. De nye modellene krevde ny produksjonsteknikk. Trykkstøping ga muligheter til å produsere utradisjonelle porselensformer. Det har ført til økt synlighet i markedet for Figgjo sine produkter.¹⁸

EN NY FRONT

Olav var med på å utvikle «Front»-serien, som var en ny strategi og satsing mot det å gå mer vekk ifra selve servise-begrepet, og masseproduksjon av dette. Et servise er regnet som et sett av kopper, asjetter og tallerkener som hører sammen. Tradisjonelt velger man gjerne en kopp eller tallerken man liker, og så følger resten av serviset ut ifra det kriteriet. Ved å dele opp serviset gir man brukeren friere valg til å sette sammen enkelt-modeller til egne kombinasjoner. Dette er en strategi og tanke som har vært vellykket, ifølge Joa.¹⁹ Produktene i «Front»-serien har en kreativ og annerledes tilnærming enn de mer tradisjonelle serveringsfatene. Kokkene utfordres til å anrette maten

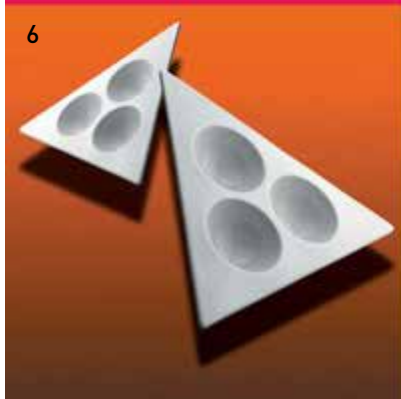
på en ny og overraskende måte. Det har ført til en egen originalitet for Figgjo, og friere tøyler for designere tilknyttet bedriften. På hjemmesiden til Figgjo står det at denne serien er utviklet for å «fange opp og påvirke tidens trender og brukernes behov, samt å utforske hva som er materialmessig, produksjonsteknisk, estetisk og funksjonelt mulig å gjøre.»

Interessen fra det private markedet har også fått plass i den nye satsningen. Med utgangspunkt i enkle og funksjonelle former som innlemmes i skandinavisk design, er produktene aktuelle og moderne.

Olav har designet flere av modellene i serien «Front». Det første produktet som ble lansert og som inngår i denne serien, er «Triangel». Denne utradisjonelle tallerkenen ble et resultat etter et ønske fra kokkene de samarbeidet med, om en tredelt tallerken til servering av forrett eller dessert. Olav tok utgangspunkt i trekantens enkle form som fikk tre sirkulære fordypninger, et spennende og annerledes utgangspunkt for servering og anretning, lansert i 2002.

Et annet og karakteristisk produkt er «Hval» som ble lansert i 2004. Utgangspunktet var et behov for en variant av den tradisjonelle risskjeen. Produktet fikk utvidede bruksområder, ettersom skjeen står plant og hviler på halen. På denne måten kunne den benyttes til servering, som et lite fat.

Etter noen skissearbeid i forkant, brukte Olav mange timer på modellverkstedet for å forme skjeen. Særlig den store formen tok lang tid, kan Olav fortelle. Den var i utgangspunktet tenkt som et blikkfang på en utstilling i London, men ble etter hvert et eget produkt. Model-

Utvalg av de siste modellene som Olav Joa har designet for Figgjo AS: 1. Svai (2005), 2. Tipp (2011), 3. Plattform (2006), 4. Hval (2004), 5. Spinn (2011), 6. Pyramide (2002), 7. Flat (2005) og 8. Ekorn (2011). Alle foto: Figgjo AS.

len ble formet for hånd. En rekke ulike verktøy måtte til for å skape denne skulpturelle og strømlinjede formen. På våre spørsmål om teknikk, svarer Olav at man måtte «høvle og smi». Det høres enkelt ut, men man kan tenke seg hvor mye arbeid som ligger bak et slikt produkt. «Hval» mottok «Merket for god design» i 2004.

Olav har alltid vært bevisst sitt formspråk, og formen kan gjerne være kontrastfylt. En periode arbeides det med stramme linjer og former, andre ganger med mykere og mer organiske former. Olav tegnet «Flat» som også går inn i «Front»-serien. Her ser vi igjen en lek med de klare grunnformene som man kan se i «Triangel», som i sin enkelthet er en iøynefallende tallerken som skiller seg ut i mengden.

Et annet produkt som også har mottatt «Merket for god design» er «Plattform» Etter et oppdrag fra Charles Tjessem ble tallerkenen laget for å ha en scene til å vise fram maten på til bruk av kokkelandslaget i OL i Erfurt 2004.²⁰

Det var en krevende modell å produsere, med sine rette kanter og linjer. Formen kunne lett sige og bli skeiv i ovnen under brenning. Designeren måtte ofte arbeide mye direkte mot produksjonen, særlig hvis det er utfordringer tilknyttet produktet. Med dette produktet måtte Olav eksperimentere på modellverkstedet med ulike løsninger og støtter. Flere modeller som hadde disse kvadratiske rettvinklede formene, hadde behov for spesielle støtter under brenning for at formen skulle holde seg. Modellen ble etter hvert et videreført Figgjo-produkt. Modellen fikk en forsøknings, slik at saus eller annet flytende skulle holde seg på plass.

I 2007 designet Olav Joa «Svai» som mottok «Merket for god design» samme år. Her har Olav tatt utgangspunkt i leiren og porselenets egenskaper til å danne myke former, men samtidig utfordrer den tradisjonelle bollen. Et annet produkt som utfordrer den funksjonelle formen til en tallerken er «Spinn» som minner om ringer i vann, med en spiss i senter, som trer tydelig frem på flaten, og som er synlig også når maten er på tallerkenen. Det er en tallerken med en overraskende detalj som ble lansert i 2011. Et annet produkt av en mer leken karakter kan man se i «Ekorn». Figgjo selv beskriver det slik; «*Ekorn med sine små porselensben har noe animert over seg. Man ser for seg at de små bollene kan vandre bortover bordflaten.*»

Inspirasjonen hentet Olav fra ei valnøtt, og assosiasjonene som beskrives både med navn og form, trer tydelig fram. Et leket og humoristisk aspekt som kler materialet. Både «Spinn» og «Ekorn» ble lansert i 2011, og inngår i serien «Front».

DESIGNPRIS

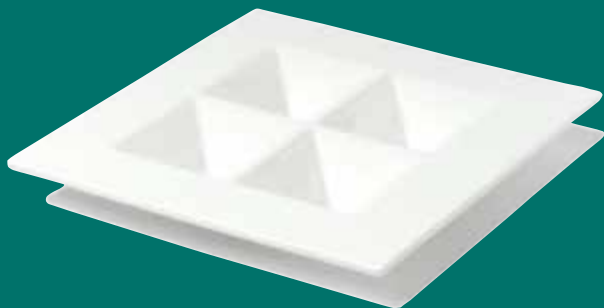
Prisen «Merket for god design» er et kvalitetsstempel fra Norsk design- og arkitektursenter (DOGA). Figgjo har mottatt denne prisen for hele fem produkter Olav har designet og gitt form til. Både «Pyramide» (2001), «Hval» (2004), «Plattform»(2006) og «Svai» (2007) har mottatt «Merket for god design». Det siste i rekken er «Tipp» i 2011, som internt i bedriften har fått kallenavnet «feiebrettet». Tallerkenen har allsidig bruk og produseres i en rekke størrelser hos Figgjo. Formen lar seg lett kombinere med andre deler i Figgjo sitt sortiment.

PYRAMIDER OG BISPEHATTER

Olav Joa laget «Pyramide» til Figgjo sitt 60-års-jubileum i 2001.²¹ Inspirasjonen til fatet hentet Joa fra en vase Hermann Bongard designet for Figgjo i 1962. På denne måten knytter jubileumsproduktet sammen fortid, nåtid og fremtid. Fortiden er hentet som inspirasjon til et moderne produkt for samtiden, som igjen vil bli tatt videre med i framtiden. Flere småfat med utgangspunkt i den karakteristiske pyramideformen, ble supplert til sortimentet noe senere.

Idéen om et eller flere nye produkt til årets jubileum vokste fram da Simmer Vikeså spurte om Olav ville være med å utvikle et eller flere produkter for å feire at bedriften fyller 75 år. Tanken var, som for det forrige jubileumsproduktet «Pyramide», å trekke referanser

til Figgjo sin historie. Et svært gjenkjenbart produkt fra tiden de het Figgjo Fajanse AS, er serviset «Sissel». Serviset er formgitt av Ragnar Grimsrud og ble lansert i 1955. Med formen fra koppen i «Sissel»-serviset som inspirasjon, har et nytt produkt med navn «Duett» vokst fram. Den lille bollen fikk etter hvert et lokk, slik at en hel form dannes. Lokkets form er inspirert av eldre fajanse og porselensterriner eller *bispeboller*,²² som har form som en bispehatt. Olav husker å ha sett en slik terrin en gang, med denne snodige fasongen på lokket. Formen er ytterligere forenklet og modernisert, slik at det dannes en enkonveks form. Dette gjør at lokket også kan brukes til servering og anretning. Produktet blir en del av de iøynefallende produktene i «Front»-serien, og er et av flere produkter som blir lansert i

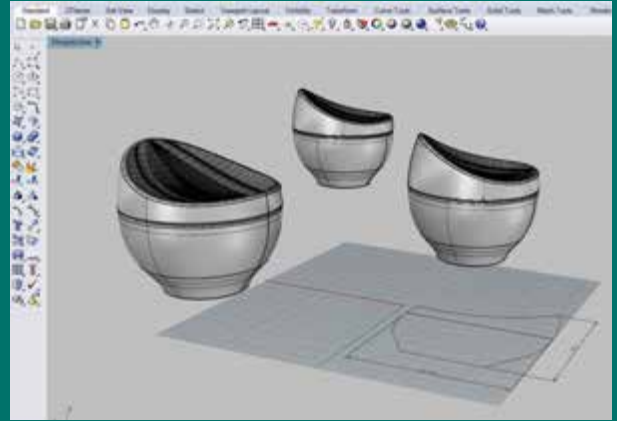
Pyramide ble lansert i 2001 i forbindelse med 60-års-jubileet til Figgjo AS. Samme året fikk Olav Joa og Figgjo AS Merket for God Design for denne modellen. Foto: Figgjo AS.

Vasene som Hermann Bongard designet for Figgjo Fajanse AS, var forblide for jubileumsproduktet til Figgjo AS i 2001. Foto: Jærmuseet.

Liten bolle med lokk, med det passende navnet Duett – skapt i samklang og samarbeid mellom de to formgiverne Olav Joa og Erik Lorange Lindberg. Bollen ble lansert høsten 2016. Selve koppen (bollen) er dreiet og tradisjonelt fremstilt, mens lokket er trykkstøpt. Foto: Figgjo AS.

Designer Erik L. Lindberg tegner i 3D-modelleringsprogram. 3D-modellen er utgangspunkt når moderformen til lokket blir CNC-frest. Teknologien videreføres til verktøy i produksjonen. Foto: Figgjo AS.

forbindelse med jubiléet. Produktene er utviklet og designet sammen med produktutviklingsjef og designer Erik Lorange Lindberg, og ble lansert i oktober 2016.

TANKER OM DESIGN

Gjennom sin tid både hos Polaris og Figgjo, har Olav vært opptatt av form og funksjon. Synspunktene hans kommer fram i samtale med bedriftsavisen Polarisposten i 1966: «Bakgrunnen for å lage et nytt produkt er for designeren å tilfredsstille den som skal bruke tingen, gi det den beste form, og den er alltid den enkleste. En må ikke la seg blende av umotivert originalitet som ikke har noe med produktets funksjon å gjøre. Brukskunst-

ner og designere burde komme mye mer sammen med selgere og ekspeditører og diskutere hva som er god design, og hvorfor den er god. Mange faller lett for øyenslyst, men skal en ting være pen hele brukstiden, må den ikke være for påtrengende i form eller farge.»

Form følger funksjon. Olav legger mye i designparolen om at objektet skal være funksjonelt og at god formgivning tar hensyn til materialet og den funksjonen produktet skal ha. Som industridesigner var det viktig å kunne imøtese markedets behov, og samarbeide på tvers av avdelingene. Olav beskriver det slik: «For meg og mange i min generasjon, så var design vel så mye et samarbeid med den bedriften du jobbet ved. Jærbe-

Modellering og eksperimentering av form i gips. Olav Joa liker godt å få arbeide med hendene. Foto: Figgjo AS.

driftene på den tida var dristige, de mente de kunne nå ut til markedet i Europa.»²³ Olav kan se tilbake på en tid der han fikk utfolde seg som designer, skape og ta fram nye produkter.

Selv om leirens formbarhet står i sterk kontrast til stålets egenskaper, har Olav alltid tatt hensyn til materialet, og hvilken form det kan ta. Der ligger mye av hans glede i arbeidet. Det er på modellverkstedet han trives best. Med verktøy som dreieskive, rasp og kniver kan Olav eksperimentere med formen. Jo mer Olav jobber

med produkter, desto flere idéer får han. En form kan gi inspirasjon og idé til en annen form. Olav identifiserer seg gjerne med det skandinaviske uttrykket Figgjo har lagt seg på de senere år, med enkle og klare former.

Olav har designet flere hundretalls produkter som strekker seg fra industridesign til brukskunst. Selv liker han best at vi titulerer han som formgiver, kanskje «designer» ikke dekker hans virke nok.

Det er modellarbeidet som ligger hans hjerte nærmest. Det er ikke uten grunn at han fremdeles er mye på Figgjo, og hjelper til med utforming av nye produkter. Ingen kan modellering i gips så godt som han, kan kollegene på Figgjo fortelle. Hans kompetanse og

Olav Joa på Figgjo 2012. Foto: Målfrid Grimstvedt, Jærmuseet.

erfaring innen faget, er det ytterst få som har. Selv om moderne teknologi og programvare er en viktig del av arbeidet som designer i dag, så er det likevel noe ekte og nært håndverksmessig i Olav sitt arbeid som ikke lar seg overføre til data.

Han har verdsatt samarbeid med kolleger på Figgjo. «Det å samarbeide, at en får trekke i lag og får til noe som hele bedriften har bruk for, det er mer drivkraft synes jeg, enn å få en pris. At du rett og slett klarer å konkurrere på et marked ..og det er jo hele bedriften, det er ikke *en* mann. Det synes jeg er inspirerende.»²⁴ Som produktutviklingssjef hadde han en del administrativt arbeid, noe han synes har vært viktig og interessant. Da Olav gikk av som produktutviklingssjef i 2004, gikk han inn i styret til Figgjo, og har vært der fram til 2016. Han har likt godt å følge litt mer fra utsiden hva som skjer i bedriften. Olav var også vært en sentral person i arbeidet med bedriftsmuseet på Figgjo, der flere av de kjente og kjære servisene og nyere moderne produkter står utstilt. Snart kan man nok utvide museet med nye montre, der flere av Olav sine produkter bør få sin plass.

LITTERATUR OG KILDER:

Jærmuseet sitt intervju med Olav Joa 2016.

Rosenberg Ulf-E. *Figgjo - formet av entusiasme gjennom 60 år- 1941-2007*, Figgjo 2001.

Jøssang Lars Gaute, *Industrieventyret på Jæren. 1800-2000*. Oslo: Det Norske Samlaget/Jærmuseet 2004.

Arkivet etter Polaris AS og det historiske arkivet til Figgjo AS, Jærmuseet.

Polarisposten nr. 1, 1964.

Polarisposten nr. 1 og 4,1966.

Polarisposten nr. 3,1967.

Sandnesposten, *Direktørskifte og nysatsning*, Journalist Trond Eirik Olsen, 30.06.2016.

Stavanger Aftenblad, *Verdens beste gryter*, Journalist Geir Sveen, 28.01.2000

Stavanger Aftenblad, *Polaris skal bli møbellager*, Journalist Geir Sveen, 22.03.2001.

Stavanger Aftenblad, *Brukskunst i rustfritt*, 20.05.1972.

www.figgjo.no

NOTER

¹ Sandnesposten, journalist Trond Eirik Olsen, 30.06.2016.

Figgjo er Skandinavias eneste med mesteparten av produksjonen innenlands.

² Jøssang Lars Gaute, *Industrieventyret på Jæren. 1800-2000*, s.141.

³ JÆHB 11 Polaris AS. Arkiv etter Polaris AS, Jærmuseet.

⁴ JÆHB 11 Polaris AS. Arkiv etter Polaris AS, Jærmuseet.

⁵ Intervju, Olav Joa, 2016.

⁶ Intervju, Olav Joa, 2016.

⁷ Stavanger Aftenblad, journalist Geir Sveen, 22.03.2001.

⁸ Stavanger Aftenblad, journalist Geir Sveen, 28.01.2000.

⁹ Brosjyre Polarisplaten, arkivet etter Polaris.

¹⁰ Polarisposten, nr. 1/1964, s. 15.

¹¹ Polarisposten, nr. 4/1965, s. 3.

¹² Intervju, Olav Joa, 2016.

¹³ Stavanger Aftenblad 20.05.1972 s. 21.

¹⁴ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.

¹⁵ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.

¹⁶ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.

¹⁷ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.

¹⁸ Rosenberg, Ulf E. "Figgjo – formet av entusiasme i 60 år", 2001 s.116.

¹⁹ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.

²⁰ www.figgjo.no

²¹ Rosenberg, Ulf E. "Figgjo – formet av entusiasme i 60 år", 2001. s. 43.

²² Digitaltmuseum; Nasjonalmuseet, Bispebolle prod. Schleswig 1755-1800.

²³ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.

²⁴ Intervju Olav Joa, Jærmuseet 2016.